

ACC. N:R. 5357

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Småland Upptecknat av: Pingal Johansson,
Härad: Östra, Östra, Västra, Västbo, Västbo, Västbo Adress: Bygget, Djöåkra, Vänersborg
Socken: Västarp, Rycke, Hångers, Nördby, Hångers, Rycke, Hångers, Nördby Berättat av: se inne i saml.
Uppteckningsår: 1938 Född år i

Stidsommars. sid. 1-24

Skriv endast på denna sida!

24 sid.

5357
Midssommarfirande, Menlrå,
och Menlråsgille.

Folkminnesuppteckning av Fingal Johansson.
Bygget - Sjökrå, Värnamo.

LUNDS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

1

Midssommaren (messomnä) var en
högtid som alla längtade efter.
Ungdomen icke minst. Redan vid
jultiden frågade man sig föle
hos de äldre som brukade "läsa"
venntäbrötann" = vintergatan om,
hur det kom att gestalta sig
med väderleken till midssommars-
högtiden, om det blev grannat vaår
(= solken) eller ladjt (= regnigt)
De gamla och förståndiga menade sig

nämligen redan vid jul tiden av
vintergatans utseende kunna förutse,
hurudan väderleken blev vid midsommar.
Vårbruket var ju redan länge avslutat,
träderjorden hade man kört med åder
(ärrjäkrok) flera gånger. "Midsommässtiarn"
ansågs vara den bästa tid på året då man
kunde utrota kvickrotten (rötätt) ur åkrarna.
Potatisen (jörpara) var kupad, och
efter midsommaren visste man att
det arbetsamma slåtterarbetet (slottarn)
höjade, och därför var det ej mycket att
undra på, om ungdomen ville dansa,
leka och rasa ut något när tid och
tillfälle gavs. Redan någon vecka före
midsommar, vandrade några av de

manliga ungdomarna (pojkar) ut i skogsmarkerna beväpnade med yx (ökn) och såg (saw) för att leta ut den längsta och rakaste tall (föa) som de kunde finna i skogen, f. d. kyrkovaktmästaren Jönsson i Värnamo född 1851. berättar om huru det tillgick vid ett menträs-gille på Eds gods på 1870-talet "Li när ja Gjämtä" på Ed i Voxtorps socken hos patron Ahlbom, så hadde di allti ett menträ a ett gille ikring dä" Han berättar vidare att han någon vecka före midsommar byggde och körde fram till gården en furu som var 36 alnar lång, och endast 8 tum tjock i rotändan.

Ett Träd av så anseelig längd, med
icke större grovlek säger man i östbohyggen
om, att det är ett spanskt Träd (=spensligt)
Trädet barkades av (skalladärs) så fick
det torka i solen under ett par dagar
och därefter målades Trädet i ljusblå
eller ljusgul färgton. (Jönsson minns ej så
många vilkendera av dessa färger som
voro mest brukliga) På midnattsmars-
aftonen kommo flickor och pojkar
sammans för att kläda (klä) och
pynta menträdet med blommor
och blad. Det blev ju mest gröna
blad, men man sökte få tag i
sådana Trädkvistar som buro
blommor (blommadä) såsom

rönn(rönnä) ock(hosslä) men även
räubensbuskens blommor burs vid
midnattstid blomster, och så vida
några sådana buskar funnos på ej
allt för långt håll ifrån(dessa buskar
voro ganska sällsynta på vissa håll)
så plundrades de på sina blad och
blomster. Av dessa blommande gräna
kvistar band man långa girlanger,
här och där i girlangen band man
in blommor såsom "bekarisp"(=Görblomma)
oröra och blåklockor. Menträdet
kläddes på så sätt att man visade
girlanger, med början vid rotändan,
i spiral utåt hela menträdets längd
Högst uppe i toppen på menträdet

satte man fast en "luppä" = lupp
av blank metall, den kunde vrida
sig hit och dit av vindens påverkan
alldeles som en väderflöjel, och den var
så blank att den, "schen å blänyttä"
så därn symtärns laryya väjja" pärtis
jönsson. Ett par alnor nedom
flöjeln spikades på menträdets
en omkr. 2 alnor lång stake som
kallades "korsarm" och några alnor
längre ned på menträdets ytterligare
en "korsarm" denna något längre
än den övre korsarmen, de skulle spikas
fast så, att om den övre korsarmen
pekade åt öster och väster, så skulle den
nedre peka i riktningen norr och söder.

Något längre ned på stängen eller
menträdets fästes fyra lino eller rep
(rajpp) och i dessa rep som också kläddes
med gröna blad och blommor fastgjordes
en krans bunden av blad och blommor.
Kransen var av minst 3 alnars diameter.

Så grävde man en djup grop (hol)
i marken och stängen var färdig att
resas. Det var tungt att resa ett
träd som var 36 alnar långt, och
i det närmaste färskt, blommor och
blad tyngde också, och man fick
vara försiktig att inte menträdets redan
man fått upp det halvvägs "skenade" och
föll till marken igen. Därför hade man
någon som var van vid att resa

menträ", som under resningen förde
högsta befäl. Han skulle "kumndera"
och de andra skulle följa och lyda
hans kommandon och anvisningar.
En man stod på menträdets
rotända och några stycken satte
axlarna under stängerna och lyfte upp
den så långt de räckte, så togo
andra tag med "sakar" om menträdet,
dessa sakar voro ett par gärdslåsar vars
toppändar voro hopbundna med ett rep e.d.
Med sakarna lyftes menträdet ytterligare
ett stycke upp mot höjden, och nu
passade några pojkar vilka voro
försedda med båtshakar på och
högg in dessas spetsar så de fingo säkra

lag (Lak) och så reste man upp men -
trädet att det stod någorlunda rätt.

En man med gott ögonsikte (öjjanasekkä)
stod på något avstånd, med ett snöre
i vilket var fastbundet en tyngd, t.ex. en
sten, och "lodade" och efter hans anvisningar
kilade man fast menträdets med stenar
så att det stod alldeles rätt, d.v.s. det
skulle ej luta åt någondera hållet.

Om menträdets lutade åt något håll
var det ett dåligt förbud.

Så var det färdigt att höja dansa,
och leka, och det var inte våra dagars
ungdoms dumma dansar. Det var
"regjälä" polskor, valsar och vad det nu
kallades. Menträdet invigdes t.a.s. med

att man fattade tag i varandras
händer, både gamla och unga och
gick en ringdans omkring menträdets.
Spelmannen satt rakt under menträdets.
Och att sitta under menträdets menas
att han satt invid dess stam.

Jönsson berättas att vid menträvgillerna
på Eds gods i Voxtorps s:n. Örtbo höras
var det hans sväger Lundberg som
var spelman. Han spelade då fiol,
annars var han anställd vid musik-
kåren vid jönk. regemente som hornblåsar.
Patron Ahlborn hade köpt hem 8 kannor
brännvin, samt en hel tunna bier
(=öl) av vilket vem som ville fick dricka.
På fråga om inte dessa då blevo berusade

(=fulla) medgiver jönnson att så var fallet.

Det låg på morgonen efter gillet, gott om
hattar och mössor i ~~dikena~~ utmed vägarna.
Icke allertädes i bygden voro menträna
klädda, eller hade samma utförande
som den ovan beskrivna.

Snickaremästaren Carl Fredriksson i Gjönsåkra
Frlyele s:n född 1864 berättar om menträ
och menträs-gille på Käsbyholms gods i
Frlyele s:n på 1860-70-talen.

Ägaren av Käsbyholm Häradshövding
J. F. Ekenman, önskade och fördrade att
dans underlydande torpare och tjänare
voro flinka och duktiga i sitt arbete
i "sökna veckan" (= under söckendagarna)
men han unnade dem också efter

arbetsveckans id nöjen och lek.

Så gott som varje lördags- och söndagskväll var det dans (lekstova) i Kärbyholms drängstuga, eller på lozen, och vid mid-sommarafton, menträsgille.

Man behövde ej hugga ner ett träd varje år till menträ, utan man hade det samma år ifrån år, eller så länge det höll.

Klädnngen av menträdets på Kärbyholm tillgick så: Man lade menträdstängens på ett par tre eller flera bockar (= pallar) Så band man en jättelstor bukett av blommor och grönt. Det skulle vara mycket med röda och färgrika blommor till denna stora bukett som bands säkert fast i menträdets topp,

istället för väderflöjel som på Ed.
Blommorna i buketterna skulle vara
röda och "granna" för att den skulle
lysa och synas långa vägar ifrån.
Så lade man kvistar av röm
axel eller andra träslag runt om
menträdets med höjaren i menträdets
topp, så virades ett snöre om, så
fort man klädde, och så höll man
på till menträdets var färdigklätt från
topp till rot. Så fartygjordes linor
helt nära menträdets topp och i dessa
bands man fast en mindre krans av
blommor och gröna kvistar, så fartygjordes
åter linor eller rep strax nedan denna krans
en något större krans bands fast i

linorna, och så fortfor man att binda
linor och krusar av ökad storlek ända
tills man kom till 3 alnars avstånd
från menträdets "rot." Fredriksson påstår
att man kunde ha ända till 10 krusar
på en och samma menträ.

På ett par kilometers avstånd ledde
sig detta menträs lik en jättestor
åkertistel. Menträdet på Kärbyholm
restes på en ståt plan, strax öster
om den terras på vilken säteri-
byggnaden (stora byggnad) var
uppför. Några krusar, som på eds
menträ förekom ej på Kärbyholm's.

Resningen tillgick på samma sätt som
ovan beskrivits. Spelmanmen på

Värbyholms menträsghillen var jamne
i Goryd Frygele s:n. Han säges hava
varit en riktig överdängare till att
kunna spela fiol. Om tre strängar
bruto, så klarade jamne musiken
rätt så bra med en enda sträng.
Då jamne blev trött på fiolen tog
han till klarinetten (kianättän) och
han trakterade den också på
ett mäterligt sätt. Han säges också
hava komponerat en vals som han
ofta brukade spela på dansstillsätt-
ningar (menträsjällä och lekstovä)
"Apladalspojarna" herrar Gustavson och Fälth,
brukar stundom, då de konserterar vid
färter o.d. i Apladaen i Värnamo spela

på sina "felor" vals från Frygele, och till
denna vals brukar man påstå att
"Janne i Baryd" är pappa. Huru det med
denna sak förhåller sig har jag ej
varit i tillfälle att närmare få reda på.
Kanske det bara varit så att Janne ofta
brukat spela denna vals, och så har
måhända det påståendet kommit till,
att han komponerat densamma.
Det var inte så noga med etiketten
vid menträs-gillena på Käsbyholm.
Det förekom att häradshövdingens
förmäma fru född Silverhjelm bjöd
upp och dansade med den gamle
ohyfsade och fula Torparegubben
"Granen (Graham) på "Kulan" (= ett torp)

unga notärer och tingskrivare
ljödo upp och dansade med bond-
och torparflickor, och bond- och torpar-
pojkar med häradshördingens döttrar
guvernanter och tjänsteflickor.

LUNDS UNIVERSITET
FOLKMINNESARK

Det samlades en stor mängd folk
vid dessa menträdsgillen, man gick
länga vägar, från flera kyrksöcknar
för att få vara med om detta nöje
Från Hångers s:n. berättas att det
ibland kring deras menträd samlades
folk från 14-15 kyrksöcknar.

Ändamålet med att resa menträd
var inte bara att roa sig kring
detsamma. Man trodde att ett
menträd hade en livgivande
och välsignelsegivande kraft

Årsvästen (äringarn) blev bättre
på en trakt om man reste menträ
trodde de gamla. Det var inte ovän-
ligt att, när menträdet stod rest
och färdigklätt att de gamla gingo,
innan dansen böjade fram till men-
trädet och slog sina armar om det
De to menträätt i färg.

LUNDS UNIVERSITET
FOLKMINNESARKIV

Detta att famntaga ett klätt och
rest menträ ansågs medföra kraft
och möjlighet, att ännu länge med
abrutet hålla på leva.

Fröken Augusta Johanson från Earyd
Fryele s:n. född 1865, berättar att man
på Kärbyholm även reste ett mindre
menträ som barnen skulle roa
sig och dansa omkring.

Hon var då ett barn. Trädet var
 uppgifran och ned klätt med blommor
 och grönt. Flera korsarmer (utlöpare)
 voro fastspikade på trädet, och i dem
 hängde man kransar som barnen
 plockat blommor till, och bundit till-
 samman. Både yngre och äldre
 dansade sjungs och voro glada
 De diktade korta rim och sjöng
 t. ex. Messommässafftarn komma
 äj va da, schony fallärittarn,
 schony fallärallära.

Förutom blommor hade vattnet
 vid midsommarstiden en helande
 och livgivande kraft, och man brukade
 fördom samlas vid gamla
 offerkällor och dricka ur dem på

midnattsmässan. I Småland ---
finns en hel mängd källor vars 20
vatten ansågs vara hälsobringande,
av dessa kunna nämnas: Silkekälla
i Kävelsjö s:n Östra härad. samt källan
på Grönskull i Hjelmeryds s:n Västra härad.
Då man drack ur sådana källor
skulle man taga ett mynt i munnen
knäböja vid källan, öppna munnen
och släppa myntet (pärpänn) i
vattnet och dricka av detsamma.
I Ödetofte, Tolgs s:n. Kronobergs län finnes
också en brunn eller källa kallad "barnabrunn".
I denna brunn fann man i början på
1900-talet icke mindre än 12 1/2. gamla
mynt som offrats av vantron för hel-
bräddande av sjuka barn.

På hemmanet Löfås egos i
Onderstorps s:n. Västbo härad finnes
också en offerkälla bekant i orten
vida omkring. Sedan gamla tider
har detta vatten ansetts hälsobringande
och användts av ortens befolkning.
Under forna tider offrades både pengar
och andra värdeföremål uti källan.
För omkr. 70 år sedan öste en äbo i
Löfås källan och påträffade och
tillvaratog en mängd mynt.
Fornforskaren, konduktör J. E. Enerbröm
undersökte för omkr. 30 år sedan källan
men påträffade då inga mynt, men
några ringar m. m. Källans namn
är Glörje. Lidsommarsafton brukade

man begiva sig ut i ängar och
hagar och plocka blommor. Kis
olika slags blommor plockade midromm-
arsaften och sammanbundna till en
bukett eller kvast kallades midrommars-
krasten (messommärskrästäm) Lådana
kvastar hängdes upp i taket inne i stugorna
om sedan kreaturen blevo sjuka skulle
man lägga kvasten i en panna och
lända eld på den och gå ut i lada-
gården med den och låta djuren
luka på rökelsern så blevo de friska.
Även om människor fingo några
krämpor var det bra att låta den undgå
en rökelse från midrommarskrasten.

Fig. 1. Menträät ⁵³⁵⁷ på Käsbyholm hade
 detta utseende enl. Karl Fredrikson
 i Gjöåkra Fryele socken född 1864.

Fig. 2. Menträät för barn, på
 Käsbyholm hade detta utseende
 enl. Fräken Augusta Johansson
 Caryl, Fryele socken. född 1865 på
 Käsbyholms gods Fryele socken.
 Tillägg.

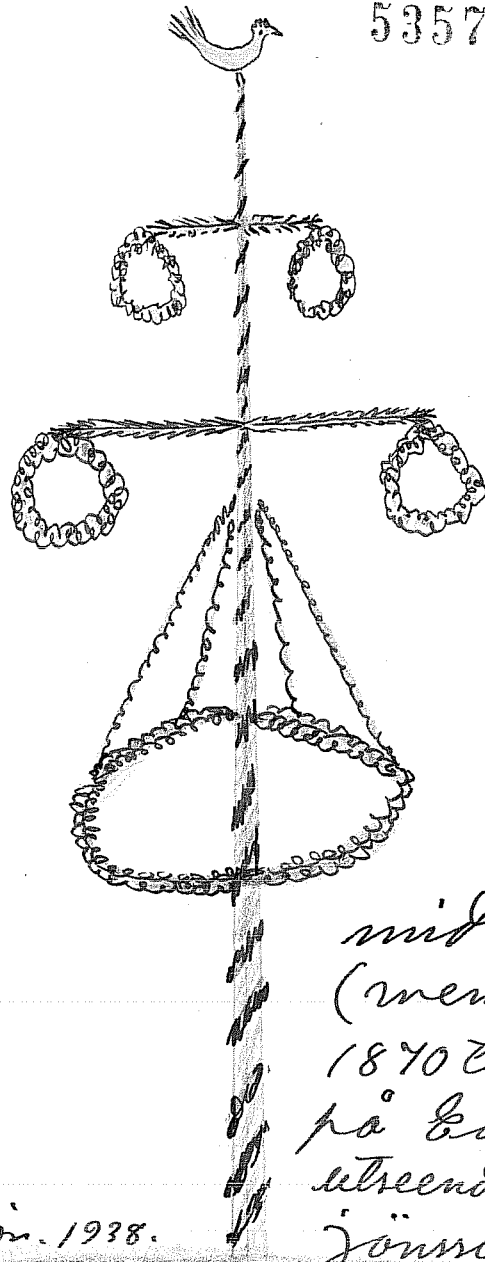
Efter en noggrann efterprövning av mitt
 minne har jag erinrat mig att det
 inte bara var i vintergatan man sökte
 efter tydos om hurudan väderleken kom
 att bli vid midnatt.

Var det riktigt julafton, kunde man
 vara tämligen säker om att det blev

5357

LUNDS UNIVERSITET
FOLKMINNESARKIV

23a

midsommarsstängen
(menträät) som på
1870 talet brukade reras
på Eds gård, hade detta
utseende enl. kyrkovaktmästare
Jönsson i Känemo.

F. J. 1938.

5357

LUNDS UNIVERSITET
FOLKMINNESARKIV

23 b.

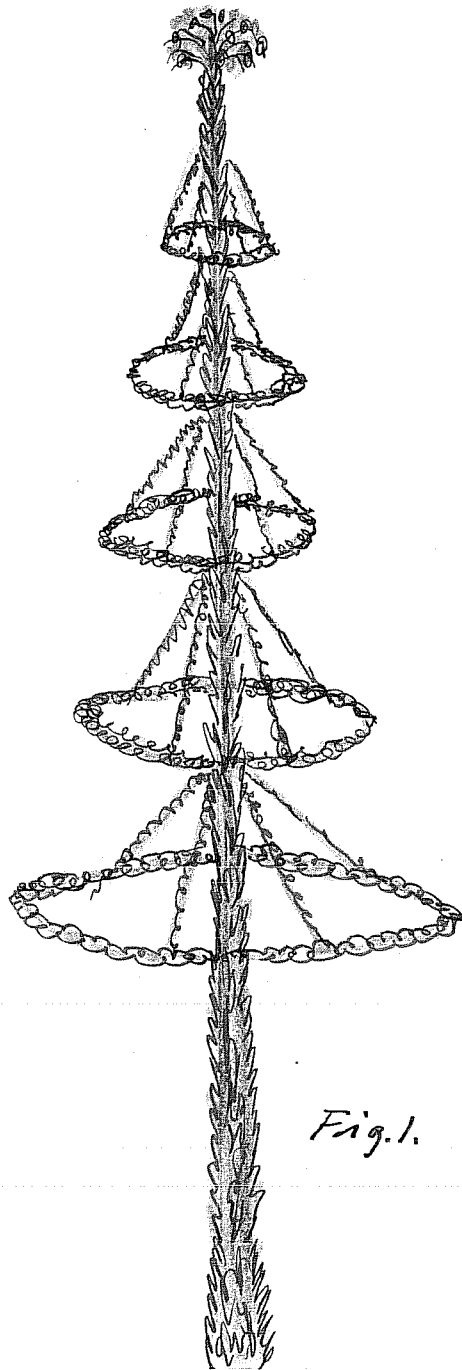

Fig. 1.

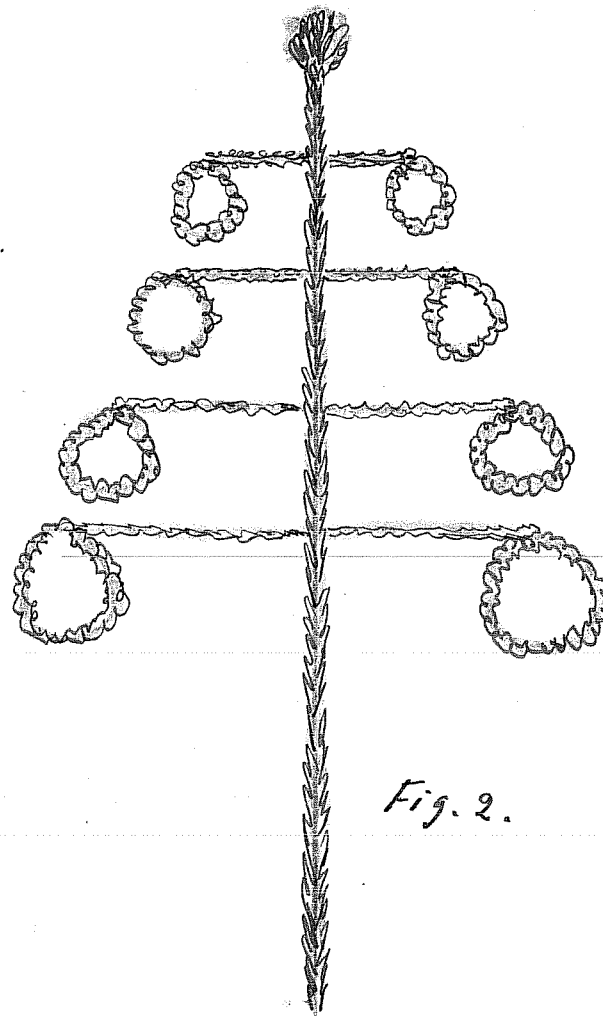

Fig. 2.

regn och "lajjt väär" vid midsommar.
De äldre som hade sinne för det praktiska
tyckte ju visserligen om att det regnade
vid midsommarstiden, ett midsommarregn
plågade man säga var värt så
mycket att det ej kunde betalas med
pengar. Men de ville gärna att det
skulle "hålla oppä" och inte regna
under det att fästligheterna kring
menträdet pågingo. De tyckte om
de också att ta sig en sväng om
på lekplatsen.